

УДК 926.652:(477.75) „12”

Костянтин Хромов

ПЕРЕКАРБУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОНЕТ В КРИМСЬКОМУ УЛУСІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIII СТОЛІТТЯ

Исследование посвящено изучению вопроса чеканки собственной монеты Крымским ханством второй половины XIII в. путем надчеканки основы серебряных монет Венеции.

Під час атрибуції срібних йармаків Кримського улусу другої половини XIII ст. з приватних колекцій України і Росії, ми виявили монети зі слідами перекарбовування. Вивчення залишків зображень і легенд на них дозволило припустити, що в перші десятиліття роботи монетного двору в Криму як сировина використовувались привозні монети. Таке явище для монетної справи XIII ст. в Улусі Джучі досі відмічено не було. Інтерес до вивчення таких перекарбовувань очевидний – з'ясування типів монет, що слугували сировиною, дає можливість відстежити торгові зв'язки в епоху становлення державності Улуса Джучі в цілому і Криму зокрема. Крім того, це дозволяє дати відповіді на деякі питання метрології – адже вага і проба срібла в монеті-заготівці повинні були відповідати встановленим в Кримському Улусі нормам, отже, на певному етапі Крим почав використовувати для своєї монети загальноприйняту в регіоні вагову норму.

Всього виявлено 7 монет із слідами перекарбовування. Дві – срібні йармаки з тамгою і титулами хана Берке, які вважаються першими монетами Кримського Улусу під владою Джучидів. Ще 5 монет – срібні йармаки з тамгою та ім'ям хана Менгу Тімура і датою 665 р. х. Слід відмітити, що серед подальших випусків раннього кримського срібла інших типів слідів перекарбовування не спостерігається. В результаті реконструкції первинних зображень, що збереглися після перекарбовування, виявлені наступні групи монет, використаних як заготовки:

1. Як підкладка для чеканки 2-х йармаків з титулами Берке використані монети з крапковим зовнішнім картушем і арабськими

легендами, які не читаються. Слідів зображень не знайдено. Найбільш вірогідно, це – срібні дирхеми Сельджукидів Малої Азії.

2. В якості підкладки для чеканки 3-х монет з ім'ям Менгу Тімура і датою 665 р. х. використані монети Венеції – гроссо (фото 1–3).

Рис. 1. Йармак Менгу Тімура, 665 р.х.

Рис. 2. Йармак Менгу Тімура, 665 р.х.

Рис. 3. Йармак Менгу Тімура, 665 р.х.

3. На 2-х монетах з ім'ям Менгу Тімура і датою 665 р. х. є чіткі сліди перекарбовування, проте тип монети-підкладки не піддається з'ясуванню. Ймовірно, це – європейські монети, швидше за все, ті же венеційські гроссо.

Аналіз перекарбовуваних привозних монет дозволяє відстежити як джерела надходження срібла для чеканки монети в Улусі, так і виявити типи міжнародної торгової монети для Криму в різні відрізки часу. Стосовно кримських йармаків з ім'ям Менгу Тімура і датою 665 р. х. можна зробити наступні висновки:

1. Порівняльний аналіз дозволив атрибутувати монету-основу. Це – гроссо Реньєро Зено (? – 7 липня 1268 р.). Така атрибуція монети-підкладки, перекарбованої в йармак з ім'ям Менгу Тімура, стала можливою після промальовування слідів зображень і легенд та порівняння їх з гроссо венеційських дожив середини XIII ст., які збереглися. Етапи цієї роботи показані на фото 4–6;

Рис. 4. Гроссо Реньєро Зено. Венеція.

Рис. 5. Залишки легенди з ім'ям Реньєро Зено на одній із сторін йармака Менгу Тімура (праворуч). Та ж сторона неперекарбованої венеціанської монети (ліворуч).

Рис. 6. Частина легенди зі збереженим ім'ям Реньєро Зено.

2. Наявність кримських монет Менгу Тимура з датою 665 р. х., перекарбованих з венеційських гроссо, дозволяє стверджувати, що істотну роль в міжнародній чорноморській торгівлі в 60-і рр. XIII ст. грали саме срібні гроссо;

3. Зміна максимуму на значеннях ваги для кримських йармаків часів Берке і Менгу Тимура (з 2,10 до 1,95 г) дозволяють зробити висновок про зміну вагової системи в Кримському Улусі в період правління останнього;

4. Відомо, що в цей же час венеційські гроссо чеканили з використанням венеціанської марки в 238,5 г, а саме $109 \frac{1}{3}$ і $109 \frac{1}{2}$ монети з марки¹. При цьому реальні значення ваги відомі автору екземпляри гроссо мають істотні розбіжності: 1,75–2,05 г. Враховуючи, що максимум на діаграмі залежності ваги від кількості монет Менгу Тимура знаходиться на значенні в 1,95 г, можна припустити вірогідність використання в монетних дворах Криму при Менгу Тимурі стопи, що застосовувалася у виробництві венеціанських гроссо. Це захищало кримську монету від її відходу з грошового обігу, як важчу, і робило її зручною в грошовому обігу при розрахунках, фактично зрівнюючи її з вагою міжнародної торгової монети.

5. Перекарбовування монет Менгу Тимура з венеційських гроссо може бути пов'язане з великим притоком венеціанської монети в казну Менгу Тимура після передачі генуезцям Каффи².

1. *Stahl A. M. Zecca* The mint of Venice in the middle ages. – P. 171. “According to the capitulary of 1278, a mark of silver was to make between 109 $\frac{1}{3}$ and 109 $\frac{1}{2}$ grosso coins per mark...”(Archivio di stato di Venezia. Secreta. Capitolare dei Massari all’argento. Liber Primus Capitulariorum. Cap. I.

2. Про цей дозвіл згадує Никифор Григора (*Schopen L., Bekker I. Nicephor Gregorae historiae Byzantinae.* – Bonn. II. Historia Romana. – P. 683–684). Про дату див.: *Schopen L., Bekker I. Ibid.* – P. 30–31, 158–163.

Як ілюстрація використано зображення грессо на сайті: <http://medievalcoins.ancients.info> номер в колекції DV–11–001 1,78 г 20 мм.

Kostyantyn Khromov

**RECOINAGE OF IMPORTED COINS IN CRIMEAN ULUS IN THE
SECOND PART OF THE XIII-th c.**

The research is dedicated to study of coining own money by the Crimean Khanate in the second part of the XIII-th c. by means of recoinage the basis of Venice silver coins.